

Temporalsubjunktionerne *áðr (en)* og *fyrri en* i norrønt sprog

1. Formål

Formålet med denne artikel er at give en samlet beskrivelse af brugen af subjunktionerne *áðr (en)*, *fyrri en* samt *fyrri en* i det norrøne sprog. Forholdet mellem *áðr (en)* og *fyrri en* er temmelig kompliceret, da de kun i visse sammenhænge kan udskiftes med hinanden. Der er tale om restriktioner, der vedrører: 1° *Det syntaktiske*, i.e. kontakt- vs. distansstilling (se 4.), 2° *Det semantiske* (se 5.) og 3° *Sætningsfølgen* (se 6.). Som optakt gennemgås først frekvens og distribution for brugen af subjunktionerne i oldislandsk hh. gammelnorsk.

2. Korpus

Det tekstkorpus, der ligger til grund for undersøgelsen, udgøres af de ældste gammelnorske og oldislandske tekster, i.e. indtil omkr. 1200. Dette korpus er skrevet ud i sin helhed; for de efterfølgende århundreder er excerperet ca. 3.000 perioder for hvert århundrede, fordelt på de forskellige teksttyper: oldislandsk indtil ca. 1500 og gammelnorsk indtil ca. 1350. Den samlede frekvens for de undersøgte subjunktioner er 580 ekss., som fordeler sig på flg. måde: 1° Oldislandsk: *áðr (en)* 250 ekss., *fyrri en* 138, *fyrri en* 6; 2° Gammelnorsk: *áðr (en)* 97, *fyrri en* 83, *fyrri en* 6. Der henvises til Fortegnelsen over de håndskrifter, der er lagt til grund for excerperede og citerede tekststudgaver, se 10. Håndskriftfortegnelse.

3. Frekvens og distribution

3.1. Oldislandsk

a. *Det ældste*

Tabel 1: Den numeriske distribution af *áðr* vs. *fyr en* i *ældste* OI-korpus.

KILDE	<i>áðr</i>	<i>fyr en</i>	TOTAL
Eluc.	2	1	3
Grág. I	1	0	1
Komput.	5	2	7
Plácd. r.	3	0	3
Sth.	22	16	38
Ver. I	2	0	2
I alt	35	19	54

Der findes ingen ekss. med *áðr en* i det ældste OI-materiale. Samtlige ekss. har *áðr* alene fungerende som konjunkional. Modsat adv. *fyr*, der fra de ældste til de yngste kilder altid kombineres med + *en*. Som det fremgår af tabel 2 ndf. er *áðr en* først noteret med ganske få ekss. (3) fra det 13. årh. og fremefter (fx Mork. 134.19, 303.15). M.h.t. den numeriske fordeling af: *fyr en* vs. *áðr (en)* er hovedreglen den, at *áðr (en)* forekommer langt hyppigere end *fyr en* i samtlige århh. Der henvises til tabel 1. Hertil kommer endv., at en række af de *fyr en*-ekss., der indgår i tabellen formentlig ikke er synonyme med *áðr (en)*. Tor Ulset har behandlet dette forhold og anfører bl.a., at kun i de ældste islandske og norske tekster kan de to typer fungere som substituenten for hinanden. Det aftager stærkt i løbet af det 13. årh., hvorved *áðr (en)* gradvist fortrænger *fyr en* for at betegne hændelser før et bestemt tidspunkt, medens negation eller negative modifikationer af *fyr en* bruges til at betegne, at noget sker efter et bestemt tidspunkt eller på et bestemt tidspunkt¹ (se 5.).

Det er vanskeligt at afgøre, hvilken af de to konstruktioner (i.e. *áðr* vs. *fyr en*) der er ældst i OI. Distributionen på ældste OI-korpus fremgår af ovenstående tabel 1. Det er små frekvenser; *áðr* er belagt med de fleste ekss. Den eneste tekst, der har et større antal ekss. af begge, er Sth. med: 22 *áðr* vs. 16 *fyr en*. Distributionen i Sth. er uden påviselig stilistisk tendens, som kan føres tilbage til evt. skriverhånd.

¹ Ulset, T. 1976: 160–65.

Tabel 2. Kronologisk og numerisk fortegnelse over brugen af áðr, áðr en, fyrr en, fyrri en i OI.

ÁRH.	áðr en	áðr	fyrr en	fyrri en	TOTAL
Det ældste	0	35	19	0	54
13. årh.	3	57	27	1	88
14. årh.	16	51	39	2	108
15. årh.	18	35	34	3	90
I alt	37	178	119	6	340

b. 13. årh.

Der er fra dette årh. noteret 3 ekss. m. *áðr en*: 1 i Ágr., som er det ældste (ca. 1225), og 2 i Mork. (ca. 1275). Det normale er, at *áðr* alene fungerer som konjunktional. Frekvensen for *áðr* er endv. ca. dobbelt så stor som for *fyrr en* (57 vs. 27). Ser vi på fordelingen af *áðr* vs. *fyrr en* på de enkelte tekster, kan bemærkes flg.:

1. I Edda I er udelukkende noteret *áðr*, aldrig *áðr en*. Det er tidligere påpeget af Hugo Gering². Brugen er formentlig metrisk betinget.

2. Ved en stor del af de ekss., hvor der er noteret *fyrr en*, har vi distans (11 DS vs. 16 KT): fx ok ræis hann æigi fyrr upp or þæirri en hann hafðe bõt með scripta gang alla þa guðs odygð (...) (GNH 127.4). Se videre herom under kontakt- vs. distansstilling (se 4.).

3. M.h.t. fordelingen på de enkelte tekster kan anføres: nogle få har udelukkende *áðr*: fx Brot (1), Mar. III (2), Nik. (1), Skipan (1); en enkelt udelukkende *fyrr en*: Niðrst. (1). De fleste tekster har både *áðr* og *fyrr en*: fx Ágr. (3 vs. 5), Alex. (1 vs. 4), Blas. II (5 vs. 2), Clem. (4 vs. 2), Grág. (14 vs. 3), Járns. (1 vs. 3), Jart. (5 vs. 3).

4. Komparativsadv. *fyrri + en* er noteret med et enkelt eks. i Járns. (ca. 1260–80; se 270.7). Typen er formentlig yngre end de to andre.

c. 14. årh.

Vi har set, at det normale i det 13. årh. er *áðr* alene fungerende som konjunktional: *áðr + en* udgjorde kun 5% af samtlige konstruktioner (= 3 ekss.). I 14. årh. er dette forhold ændret markant: *áðr + en* udgør nu i forhold til *áðr* 24% (= 16 ekss.), i 15. årh. 34% (= 18 ekss.). Der kan være

² Gering, H. 1903: sp. 84–86 (*áðr* II). Hos Gering er noteret 51 ekss.

flere forklaringer på dette forhold. Der kan være tale om en analogikonstruktion i forhold til *fyr* + *en*. Det anfører Tor Ulset³. Mere sandsynligt forekommer det dog, at der er tale om en systembetinget konstruktion, således at forstå at langt de fleste komplekse subjunktioner fungerende som indleder af en adverbialsætning i det norrøne sprog har en 2-leds struktur bestående af adverbium hh. præpositionsforbindelse + subjunktion: fx *svá + at*, *þó + at*, *þá + er*, *til þess + at*, *eptir þat + er* etc. Den af Delbrück fremsatte påstand, at den konjunktionelle brug af *áðr* skulle være fremkommet ved afkortning af *áðr en*, er næppe sandsynlig⁴.

Vedr. distributionen *áðr* vs. *áðr en* kan anføres flg.:

1° I poesien er noteret 14 ekss. Fordelingen er: 13 (*áðr*) vs. 1. De 13 *áðr*-ekss. er bl.a. noteret i: Aron. (1), Edda II (1) Eiriksdr. (1), Geisli (4), Jómsvikdr. (3), Selkollv. (2). Det ene eks. m. *áðr en* er noteret i Geisli (463.25).

Fra det 14. årh. er noteret 16 ekss. på *áðr en*. Blot et enkelt af disse ekss. er som nævnt ovf. noteret i poesien. Den formentlig systembetingede 2-ledstype med subjunktionen *en* har helt tydeligt sin gennemslagskraft i prosaen fra 14. og især 15. årh.⁵ Vi har tidligere set, at typen overhovedet ikke er noteret i Edda I; i så fald foretrækkes *fyr en*⁶.

Hvad angår distributionen *áðr* vs. *áðr en* er Tor Ulset stort set kommet til samme resultat⁷. Ulset har undersøgt dele af Sturlunga saga (14. årh.) og Grettis saga (15. årh.). Tallene er:

Årh.	<i>áðr</i>	<i>áðr + en</i>
14.	Sturl. 31	Sturl. 3
15.	Grett. 19	Grett. 21

Hvis de to tekster er valgt for at illustrere udviklingen i hvert sit årh., afspejler de nok en tendens, men er ikke repræsentative for den *generelle* distribution i det 14. årh. Min egen undersøgelse når for det 14. årh.s vedkommende frem til 24% *áðr en* (= 16 ekss.) og Ulset til 9% (= 3) i Sturlunga, hvad der hænger sammen med, at han vælger en tekst fra det 14. årh.s begyndelse. I øvrigt kan det undre, at det 13. årh. slet ikke indgår i undersøgelsen, idet grundlæggende ændringer i den komplekse subjunk-

³ Ulset, T. 1976: 162.

⁴ Delbrück, B. 1919: 55.

⁵ Finnur Jónsson 1901: 118; F.J. anfører: *áðr en* forekommer yderst sjældent, men findes flere gange i hdskr., hvor der af metriske grunde skal læses *áðr*.

⁶ Gering, H. 1903: sp. 309.

⁷ Ulset, T. 1976: 161.

tions struktur netop finder sted i slutn. af dette årh. (i.e. þvi + at > þvi, þá + er > þá etc.), og som Ulset selv påpeger, også semantiske.

2° M.h.t. fordelingen af *áðr* vs. *áðr en* på prosaen kan anføres: a. Kun *áðr*: Annl. Skalh. (1), Dropl. (4), Eg. (5), Grafhl. 1 (8), Gunnl. (5), Sturl. (10); b. Kun *áðr + en*: DI 1343 (1), Jónsb. (2); c. Både *áðr* og *áðr en*: blot noteret i SnE (1 vs. 5) og Landafrð. (1 vs. 2)⁸.

3° Vedr. distributionen for *fyrr en* kan anføres: samtlige ekss. hidrører fra prosalitt., noteret fx i: Annl. Flat. (1), Dropl. (2), Eg. (4), Gunnl. (1), ÓT (4), SnE (6), Stj. (7), Sturl. (4), Trójum. (2).

4° Ekss. på *fyrr en* blot noteret m. 2 ekss.: DI 50/1343 (59.6) og Jónsb. (209.25). Begge med distansstillet *fyrr*.

d. 15. årh.

1° I 14. årh. så vi, at det numeriske forhold mellem *áðr en* vs. *áðr* var som ca. 1:3 ~ 16 *áðr en* vs. 51 *áðr*. I 15. årh. er frekvensforholdet ca. som 1:2 ~ 18 *áðr en* vs. 35 *áðr*. I prosaen bruges begge konstruktioner; i poesien er fortsat kun noteret *áðr* alene som konjunktional; 2 ekss. noteret (Heiðrgát., Leiðarv.).

I prosaen fordeler de to typer sig bredt. Frekvenserne er lave. Vedr. fordelingen kan anføres: a. Kun *áðr*: fx Heiðr. (3), Rím II (2), Sams. (5), Vqls. (8); b. Kun *áðr en*: fx Gisl. (5), Hásk. I (1), Sigr. (1); c. Både *áðr* og *áðr en*: fx Bøgl. (2:5), Hásk. II (1:5), Vald. (1:2), Vilm. (3:1).

2° Vedr. *fyrr en* kan anføres: ekss. bredt noteret; en stor del af dem har distansstillet *fyrr*, i alt 12 ud af 34 ~ 35% af de noterede ekss. Muligvis foreligger der ikke alene en semantisk (under visse betingelser, se 5.), men også en syntaktisk specialisering mellem subjunktionerne *áðr en* vs. *fyrr en* (se Kontakt- vs. distansstiling 4.). Ekss. noteret i: fx Bøgl. (4), Gisl. (1), Heiðr. (6), Margr. (1), Reg. (7)⁹.

3° *fyrr en*: 3 ekss. noteret, fordelt på: Vilm. (1) og Vqls. (2). Alle ekss. har distansstillet *fyrr*.

⁸ Et enkelt eks. med *áðr at* noteret i Annl. Flat.: Hromundr do þa þegar vm nattina enn Oddr lifði fram aa jol ok lysti þij *adr at* hann dæi af sott (422.1). Der er i hele materialet noteret 2 ekss. på *áðr at*; se videre ndf. under note 9.

⁹ *áðr + at*: Item maa madr setia horn upaa sullenn ok hoggva eigi *adr, at* þat dragi til sin þa illzku (...). (Reg. 80.1).

3.1.2. *Dokumentation*

Det ældste: 1° *áðr*: (. . .). þuiat maþr visse þeþe gott oc ilt *aþr* hann misgerþe (. . .) (Eluc. 51.9), þat es oc rett at hann vere þeim lyrite at lögberge en eigi sekiasc þeir abeitene *aþr* þeir frægna lyriten (Grág. 1 225.6), Þaþan leiþ þusund. oc .dc. l. iii. áor.oc xxv. nætr.*aþr*. noe geck.í aorkena (Komp. 4.10), Gør vas guðr en verjask/gramr þurfti her samna/trautt *áðr* tigin maëtti/Trájánus vel ráni (Plácdr. 109.3/33), Hafa mego góþer men hreinlife þat es maria hafþe *aþr* hon bæere crist (Sth. 2r.10), Cros vas dauþa marc illra mana. *aþr* cristr være þindr a honom (Sth. 17r.24), En *adr* þeir skilldiz þa sagði Iosep til sin ok gerþi þa storfegna (. . .) (Ver. 1 23.12); — 2° *fýrr en*: Fvrer sér hann alla hlute liþna oc óorþna sua sem nulega oc visse hann *fvr an* hann scapaþe heim þena allra engla oc manna nofn (. . .) (Eluc. 16.1), oc lýcs.þat.ii.nottom.*fýr en* nouember kome (Komp. 13.12), heldr mon han taka gipt ens helga anda *fýr en* han se boren (Sth. 5r.18), Lýþr guþs fastaþe *fýr en* han æte páska lamb (Sth. 30v.3); — 13. árh.: 1° *áðr/áðr en*: En þat uar x. uetr er hann barþisc *aþr* til landz *en* hann vrþi allvalz konungr at noregi (Ágr. 3.4), oc quap (hann) þetta *aþr* hann væri hengþr oc snaran laten ahalsin (Ágr. 78.12), (. . .) þuiat Agamennon Grickia konungr sat um hana .X. vetr með marga kappa oc otalegan her *áðr* hann fenge broteð hana (. . .) (Alex. 15.18), Hann var læcnir, *aþr* hann vëri til byscops tekinn (Blas. II 256.15), oc gavosc þeir þa giovm. *áðr* þeir scilþvsc (Brot. 391.19), Hann hafþe fa daga þar verit, *aþr* hann gat snuit Theophilio fra øllom trunape viþ Simon (Clem. 139.3), En ef kononi er gefit frelsi *áðr* barnit er kyct orðit iquide henne. oc þarf eigi at gefa þeim manne frelse (Grág. 224.6), Ravðri dreif þa er rivfa/reð oll fyr gram sciolldo/mioll *aþr* Magnvs fellimorþgiarn þrvmo iarna (. . .) (Ingadr. 504.4), En þæir menn (. . .) skolo æið sueria *áðr* þæir gange i logrætto með þæimma æið staf (. . .) (Járns. 260.8), En *aþr* han gengi a bravt. þa tóç han til trafana (. . .) (Jart. 347.25), I hvert sinn *aþr* þv forir til bardaga i gegn þinom ovinom. þa fortv i scog þann (. . .) (Mar. III xxxiii.33), Eigi liþv langar stvndir *aþr* Haralldr konvngr spyr hvar Hreiþarr er niþr cominn (Mork. 133.31), oc *aþr en* gort verþi þat er Hreiþarr smiþaþi. þa cømr Haralldr konvngr (Mork. 134.19); — 2° *fýrr en*: Oc borgar menn finna eigi *fýr. en* konungr kemr með herenn at borginne (Alex. 11.10), Ef goþ yþr metti egi vélt verþa, þa mundo þav *fýrr* viþ varazc, *en* þeim vëri castaþ á forað (Blas. II 263.30), oc lat þar eki verþa vart viþ þic, *fýrr en* þu gengr þar fram a strëti .i. hvern dag (. . .) (Clem. 139.37), (. . .) oc sva þat ef menn scolo coma *fýr* til alþingis *en* X. vicor ero af sumre (Grág. 209.14), *Fýr* la hans *en* hari/hringmildr fara vildi/ verþung øll a velli (. . .) (Ingadr. 503.2), en ef þau

leggja annan veg felag sitt saman. þa ma riuva (. . .). a þa lund at fara a þing fram *fyrr en* þau have verit .XX. vetr asamt. þa a hann alldregi upp-reist (. . .) (Járns. 277.15), etlaþe han þat firer ser. (. . .). En lata han ella aldrege hlvtlavsan *fyr en* han hefþi sir (Jart. 334.12), Þa melto menn Þoris *fyr en* þeir M. konvngr legdi a þeim (. . .) (Mork. 302.28), (. . .). af þviat hann mon allz ecki þaþan hafa ne þv *fyr en* liþnir ero hefþan i fra .V. M. C .XXX. ara (Niðrst. 1.4); — 3° *fyrr en*: en alldrege er hann *fyrr* frið-heilagr. *en* hann høver bætt við sakar abera oc við konongs mann (Járns. 270.7); — 14. árh.: 1° *áðr*: enn *adr* hann kom voru þeir saattir (Annl. Flat. 389.29), (. . .) margr hne maðr við dreyrgar/malmr sunndraðiz undir/*adr* fullhugin felle/frégr nær suaulum ége (Aron. 345.3), þa gerdiz þraung mikil ok buit vit bardaga *adr* Hallsteinn geck i milli (. . .) (Dropl. 151.7), hõnd vm þvær/næ hõfvð kæmbir/*adr* a bal vm bærr/balldr andskota (Edda II 3.5), *Áðr* þeir Skalla-Grimr skildiz, mælti Aulver (Eg. 79.1), Fregit hefek satt at segdi/sniallri ferd *aadr* berdizst/drott nytr doglings maattar/ draum sinn konongr rauma (. . .) (Geisli 461.15), *Áðr* hann væri fyr tua stafi settr ok hann het che þa hafdi hann eftra e.en.c.inafni sinv (Grafl. I 11.17), Um sumarit bioz Þorsteinn til þings. ok mælti til lo-fridar huspreyiu *adr* hann for heiman (Gunnl. 6.1), (. . .) rað fal ræsir lyða/risnu kendr a hendi/diks *adr* davðann tæki/dagrennir þer hennar (Jónsv. 37.3), (. . .) allz onga fra ek aðra/iafnmarga sva bvirgvz/*adr* letti dyn darra/dreng Menn hvgvum stranga (Jómsvikdr. 9.39), Enn hverr sem þetta gelldr eigi *adr* menn riða til þings forfalla laust. er sekr .vj. aurum við konung (Jónsb. 204.18), Þa er dag-for til Vivilsborgar, hon var mikil, *adr* Lodbrok[ar]-synir brutu hana (Landafrð. 14.21), en almikil folkyngi mvn við vera havfð, *adr* sva fai gert (SnE 48.7), oc *adr* þeir gengi fra. giürðv þeir yfir griothavg mikinn (Stj. 364.11), Þar kom Are Ingimundar son vm daginn a Flugo-myre, *adr* Rafn reið i brott (Sturl. 191.17), Haralldr konungr for með herinn a .vii. dogum, *adr* han kom avstr iBra-uik (. . .) (Sögubrt. 16.27); — 2° *áðr en*: ok *adr* en herra biskup leyste oftnefdan Rafn sor hann þann eið (. . .) (DI 15: 17.29, Hólar 1341), i þeiri stendr stolpi sa, *er* hann var bundinn vid ok bardr, *adr enn* hann vèri pindr ok crossfestr (Landafrð. 29.7), ok melti hvarr *apr en* létta illa til annars (ÓT 3.32), ok er sv avlld kavllvð gvllaldr, *adr en* spiltiz af tilqvamv qvinana (SnE 20.16); — 3° *fyrr en*: ok kom ei *fyrr* vt *enn* Biorn var i kirkiu kominn ok hans menn (Annl. Flat. 421.32), ok vissu (þeir) eigi hvar þeir foru *fyrr en* þeir komu vnder husvegg einn (. . .) (Dropl. 148.16), Létta þeir feðgar eigi *fyrr, en* hroðit var skipit (Eg. 85.4), Betra er hverivm *fyr* þagað *enn* annar hafi þagað (Grafl. I 15.12), einghi Raad skalt þu taka af mer. ok fara huergi *fyr en* ek vill (Gunnl. 10.14), En ef þeir vissu at vsært

var *fyrren* þeir vnu. gjaldi hverr .iiij. merkr sem hinn (Jónsb. 340.6), (...) eirblastrar-horn iii þau er Iosue let þjóta vii daga *fyrren* felli borgin Hiericho (Landafrð. 25.29), ok kœmi allir til hans *fyr en* þeir fœri af Englande (ÓT 45.30), *Fyr* var þat mœrgvm avldvm, *en* iorð var skavpvt, er Niflheimr var gorr (SnE 11.13), Latið með ęngv moti af yðr hæyra hark ne haræysti *fyr en* ek byð yðr æpa (Stj. 360.1), Augmundr qvez eigi mundo ut ganga, *fyrren* lyste (Sturl. 113.23), (...) oc (at) allðri mun batna *fyr en* Agam(emnon) k(onungr) bætir þessa misgerd (...) (Trójum. 81.23); — 4° *fyrri en*: ok eingi ma retligha nockurn part *fyrri* ser eigna (...) *en* vitath er at kirkian hefuir aadr sinn lut fullan (...) (DI 50:59.5, Vatnsfjörðr 1377); — 15. árh.: 1° *áðr*: *Aadr* Birkebeinar færri or Biorguin, skyllði Dagfinnvr syslomadr sitia j borginne (Bögl. 283.21), Enn *adur* þessi sætt uar samín. hafði Hakon kongr skípat ollum [sic] sínu líði (...) (Hák. II 177.5), (...) huat mællti óþinn/i eyra ballðri/*adr* hann uæri a bal hafðr (Heiðrgát. 227.30), ok settuz niðr baþir, *adr* letti (Heiðr. 8.9), Reidde rúngum studdan/rann þiod tradar glamma/flóð *adr* folldu néðe/fiul kœnn nóe grœnne (...) (Leiðarv. 621.16), Mauricius ok aull hans riddarasveit hafði tru tekit af byskupe i Jorsalaborg, *adr* þeir foru ut um hafit (Maur. II 645.3), enn þat verðr i nitian vetrum dagr ok nott, *adr* tunglit kvikni fra solinne (Rím II 95.6), ok *adur* hann kemr j Riodrit hleypur hesturinn j taalgrauf eina (...) (Sams. 19.21), hofdu sueinar hans vti þa skemtan er þeir vorv <uanir> at fremia a kuellðin *adr* þeir gengi til sængur (Sig. turn. 210.4), En *adr* þeir foru burt. gipte Gu(difreyr) kongr Hiar(anda) systr sina Rikizu (Vilm. 200.4), Þa var vid sialft, at yfir munde ganga, *adr* þeir kœmi at lande (Vðls. 22.13); — 2° *áðr en*: Maattu þeir æigi Rannsaka bæinn, *aadr en* liost war ordith (Bögl. 270.14), ok þu hefir þvi heitit, at segia mer, *adr enn* ek færa heiman (Gísl. 32.11), ok mœltust þeir feðgar uid astsamliga *adur enn* þeir skildu (Hák. I 5.23), haunum fanz suo mikid um uixluna at hann klauck *adr en* þeir saugdu honum er hia stodu (Hák. II 187.19), Ok uar leingi j fram krokum med þeim. *adur enn* hann gat nad henne (Sigr. 96.14), dreckr hann gladr med <þeim> um kuellðit, *adr enn* hann fer j sæng hia kongs dotter (Sig. turn. 213.17), þat veit tru mjn at *adr en* eg jatar þer mjnnj systr skulu vid binda okkart fostbræðra lag (Vald. 72.7), og hafðj hann frett allt *adr en* hann kom heim (Vilm. 142.2); — 3° *fyrren*: saa þeir æigi, *fyrren* Birkebeinar siglðu fyrir húfnina (Bögl. 282.24), ok geck ei *fyr* ifra, *en* þeira likamir voru allir brunnir upp at kolum (Doroth. 325.30), Eigi finnr hann, *fyrren* hann er lagðr spiote fyrir briostit (...) (Gísl. 19.11), þat rad fyrir giortt at jungfru skyllði ecki koma j kongs-gard *fyr en* brudlaupssueizlan uæri buin (Hák. II 185.24), Allðri hafði hann brugðiz i havgi eda stadar

numit *fyr en* hann kom i iord (Heiðr. 3.6), ok hefir engi *fyr* yfir mik stigit, *en* nu hefir þu utsprengt úga mitt ok afl mitt brotit (. . .) (Margr. 478.37), Item þeir menn, sem sterker eru, þeir mega eta hvítan lauk, *fyr enn* þeir gange ut um morgunin af husinu (Reg. 78.15), er eigi getit vm hans ferd *fyr enn* hann kemur til Bretlanz (Sams. 12.22), enn ecke skaltu uid suinin eiga. *fyr enn* ur kulet er um mina komu (Sigr. 85.10), letter hann nu sin<ni> ferd eigi *fyr enn* kemur j skemuna (Sig. turn. 213.15), Nu finna þær eigi *fyr en* þær eru komnar burt j skog en borgen horfin (Vald. 67.6), en *fyr* for eg af stad *en* eg uissa huerer þeir uoru (Vilm. 183.22), ok eigi letti hann *fyr*, *enn* hann kom honum til herskipa (Völs. 3.1); — 4° *fyrri en*: en sumer uoru drepner a landi ok gafu eigi *fyre* vpp *en* allt þat jllþyðj uar drepit (. . .) (Vilm. 175.19), Ver kat, konungsdottir, sagdi hann, *fyre* skulum vid reyna hreyste ockar, *enn* þu sert honum gippt (Völs. 21.22).

3.2. Gammelnorsk

Det ældste

Tabel 3. Den numeriske fordeling i ældste GN-korpus af áðr, áðr en og fyrr en.

KILDE	áðr en	áðr	fyrr en	TOTAL
Blas. I	0	1	0	1
GNH	6	7	12	25
Æ.Gulat.II	0	0	2	2
I alt	6	8	14	28

Bortset fra 3 ekss., fordelt med 1 i Blas. I med *áðr* alene som konjunktion og 2 i Æ. Gulat. II med *fyrr en*, er samtlige øvrige 25 noteret i GNH, hvor fordelingen af *áðr/áðr en* hh. *fyrr en* er nogenlunde ligelig: 13 *áðr (en)* vs. 12 *fyrr en*. Samtlige eksempler noteret hos hånd I og II. Selvom frekvenserne er små, kan der dog påpeges flg. markante træk i den interne distribution i GNH: 1. *áðr/áðr en*: hånd II har oftest *áðr* alene som konjunktion (6 ud af 7); modsat hånd I, der har tendens til brug af *áðr + en* (4 ud af 6); 2. *áðr en* vs. *fyrr en*: ved subjunktionsindledt undersætning foretrækker hånd II *fyrr en* (11 ud af samtlige 12).

13./14. årh.

Tabel 4. Kronologisk og numerisk fortegnelse over distributionen i GN af *áðr en*, *áðr*, *fyr en*, *fyrri en*.

KILDE	<i>áðr en</i>	<i>áðr</i>	<i>fyr en</i>	<i>fyrri en</i>	TOTAL
Det ældste	6	8	14	0	28
13. årh.	44	11	33	3	91
14. årh.	14	0	22	3	39
I alt	64	19	69	6	158

13. årh.:

1° I GNH havde *áðr en/áðr* næsten samme frekvens (6 vs. 7, se tabel 3 ovf.). Dette forhold har helt ændret sig i 13. årh., hvor *áðr* nu som hovedregel kombineres med *en*. Fordelingen er: 44 *áðr en* vs. 11 *áðr*. Muligvis er brug af *áðr* alene et overvejende vestnorsk træk. Bortset fra et enkelt eks. i hver af de to tekster: Frostat. I og Kloster B (begge formentlig trøndske) — er de øvrige noterede ekss. stort set fra fra nord- hh. sydvestlandske kilder, i.e. med samme fordeling af *áðr* vs. *áðr en*, som vi tidligere har set i det ældste OI-korpus (se tabel 1 ovf.); de fleste *áðr*-ekss. fra 13. årh. er noteret i Þiðr. (9), som dog normalt har *áðr en* (20 ekss.); *áðr* alene som konjunkional er ikke noteret i de to store østnorske kilder: Barl. og Ólaf. III. De har begge *áðr + en/fyr + en*, hvad der også gælder for de fleste excerperede tekster fra 13. årh. Distributionen af de to subjunktioner er: a. *áðr en/fyr en* (*áðr en* angives først): Barl. (3 vs. 3), Bjarkø (2 vs. 2), DN (2 vs. 2), Elis (3 vs. 5), Frostat. I (1 vs. 4), Kgs. (2 vs. 2), Ólaf. I (1 vs. 1), Strgl. (1 vs. 2), Þiðr. (20 vs. 7); b. Kun *áðr en*: Skrá (1), Thom. (1); c. Kun *fyr en*: Pamph. (1), Æ. Gulat. III (1).

2° *fyrri en*: noteret med et par ekss. i tekster fra 13. årh.s 2. hd.: Kgs. (2) og Þiðr. (1).

3° Et par specielle konstruktionstyper er noteret i Þiðr. Det drejer sig om:

a. Brug af *fyr* med distans kombineret med kontaktstillet *áðr en*: fx oc mimungr skal æigi koma fyr i sina um giord *áðr en* lausir eru allir minir felagar (28.23); 3 ekss. noteret; alle i Þiðr. II (se endv. 85.14, 85.23). Funktionen formentlig intensiverende.

b. Sst. er noteret et enkelt eks. m. adv. *áðan + er*: *áðan er* vit fvndumz. þa spurða ec hvert væri nafn þitt (Þiðr. II 10.11; jfr var. B = AM 177 fol,

skr. 1690-91: *adur enn*). De under a/b nævnte konstruktioner er kun noteret i GN.

14. *árh.*

1° Ingen ekss. noteret med *áðr* alene som konjunktional.

2° Blot *áðr en/fyrr en* er noteret. Distributionen er (*áðr en* angives først):
a. fx Borgartkrist. (2 vs. 2), Cod. Tunsb. (4 vs. 6), Gulat. II (3 vs. 2); b. Kun *áðr en*: fx Agath. (1), Hirdskrá (3), Oratio (1); c. Kun *fyrr en*: fx DN (3), Kristenr. (3), Mar. IV (2).

3° En speciel type er noteret i Cod. Tunsb. med adv. *áðar + er*. Der er noteret 3 ekss., alle fra kongearven hh. rigsstyrelsen (NGL III: 45-55). I var.-apparatet er henvist til andre hdskr. med *áðar + en* (46.16, 52.18, 53.18). Et enkelt eks. m. *áðr + en* er noteret i samme afsnit (45.7). Vikarieringen *er* for *en* må formentlig forklares ud fra den generelle brug af subjunktionen *er* som indleder af undersætning med temporal funktion.

4° *fyrr en*: blot noteret i Gulat. II (3). Ellers veksles i denne tekst mellem *áðr en/fyrr en* (jfr. ovf. under 2).

3.2.1. *Dokumentation*

Det ældste: 1° *áðr*: oc hæyr böen þa es ec bið þer æfstu i hæimi *áðr* ec sia hoggvín fyrir þínu namfne (Blas. I 270.32), (...). Því at hann var áðr i myrcrí. *áðr* þat barn boret værði (...) (GNH 33.17), Cros var dauða marc illra manna *áðr* Cristr være pindr a honum (GNH 103.12); — 2° *áðr en*: ok æigi ænda þæir sacar *áðr en* fulr se siodr þæirra (GNH 20.17), Ða varð hann scoten í kne umm siðir ok á kin hoggvín *áðr en* hann felle (GNH 111.25); — 3° *fyrr en*: En þæir vildu æigi trua á hann. er þæir ófund-aðo *fyrr en* þeir vissu hvær hann var (GNH 79.15), En sa maðr er væit mycclar syndir með sér. hann a æigi husl at taca. *fyrr en* hann giængr til scripta ok til yfir-bota (GNH 156.4), en ef æigi kómr timbr a tuft *fyrr en* tolfmanaðr se gegner. þa skolu ver bóta aller fylkes menn morcum fimtan (Æ. Gulat. II 3.10); — 13. *árh.*: 1° *áðr*: en scip scal (i søccua liggia nætr .v. áðr en) upp se ausit. oc *áðr* matr se (a borinn) (Frostat. I 507.2), oc *áðr* þv fer heðan þa skalltv binda mik við þessa lind (Þiðr. II 11.15); — 2° *áðr en*: oc kómr hann æigi til scips *áðr en* ræiðr se rudd. þa er hann sæcr .ix. ærtogom (Bjarkø 73.1), (...) oc lysti (hann) þui þæim a hoeyrandum *áðr æn* hann foere til Groenlannz at sua myki sæm Morkus broðer hans gaf hælagre kirkiu oc hinum hælga Olafe uill æk hallda þat allt

sagðe hann firir mina hond (DN II 42: 38.14, Nidaros 1297), oc skal ec þa gera þæim mikinn haurkul, *adr en* kuelld komi (Elis 28.8), oc tæcr sa er þat gœrir storar / skriptir oc mykit meinllæti *adr en* cristnir mænn vili hann aptr taca isina samnoeyzlo (Kgs. 73.11), En er iarlinn kom i Vik austr með skipit með miklom torfoerom. oc starfi *adr en* þar koemi (Ólaf. I 70.10), En *adr en* þu gerer þetta þa sprætt af hanum bælltinu ok knivinum (Ólaf. III 2.26), En mer gilldar skulum æi æta ne drekka með þæim manne *adr en* han hafue bot gillda varom fullrette (...) (Skrá 220.7), oc *adr en* þæir skilezk þa man <hann> sua læika þa oc læmia at þæim være hœgra hæima (Strgl. 28.37), (...), þi at hann er skylldr at skoda hans meðfærðer, *adr en* hann vigðe hann (Thom. 44.9), oc hættum þessum leic æigi *adr en* annar huar lætr sinn hæst (Piðr. II 8.20); — 3° *fyr en*: En þo *fyr en* ec birtti yðr af minum visdom. þa vil ec adr nokkot rœyna. af yðarre vizsku (Barl. 11.4), (...) oc gænngr hann til yuir bota *fyr ænn* utlægd kómr a honnd honum. þa a conungr æcki a því (Bjarkø 71.14), (...) þa er hann vtlæghr ok skal eigh frid fa ne ne landswist *fyr en* hann hafe oss rett gort (...) (DN I 84: 77.22, Stavanger 1296), þu scallt nu dyrt hann verði kaupa *fyr en* kuelld komi (Elis 25.11), En ef þessarra missir allra. þa take þæir menn er fimta manne er frændseme nema nanare finniz *fyr en* undir konong gange (Frostat. I 510.2), (...) þa rannzaka vandliga ihugþocca þinum *fyr en* þu leitir hæfnda (...) (Kgs. 66.11), Olafir gerðe sem hann mællte ok kom *fyr* um morgonenn *en* menn være avegom (Ólaf. III 19.4), en nu vil ec þer æigi flæira segia. *fyr en* þu segir mer huat um þat licar þer (Pamph. 134.24), En hann villdi giarna skiota ef nokot dyr kœme i skotmal *fyr en* hann foere þaðan (Strgl. 14.15), oc æigi kemz han a sina foetr *fyr en* bundnar ero bæði hændr hans oc foetr (Piðr. II 19.5), En ef skuldar. cona legst með þræle. þa a armaðr ecki a henne *fyr en* hevur goldet hina skuld (Gulat. I 38.5); — 4° *fyrri en*: en ængi hæfi ec hœyrt *fyrri* andsvor skyrd þau er Guð væitti þar amot *en* nu skyrdu þer (Kgs. 85.2), oc um þat skal ec sveria at *fyrri* skal ec vera hogvin sua smatt sem þa er brytiat er til ketils allra smæst *en* ec skyla bundin vera (Piðr. II 21.3); — 14. årh.: 1° *adr en*: Sua sem huæiti kom yðr at beria i laufuanom *adr en* saðen skiliz fra þi, sua [hit sama] ma min sall æi fyr in gangha i paradisum drottens mins (Agath. 14.6), (...) þa skal han liggia .vij. nettr matlauss *adr en* han ette hund eða kott (Borgartkrst. 364.26), Oc sua myklu firir stefnizst han at han se heim efter komen *adar en* anfridr er in komen (Cod. Tunsb. 94.3), En vtlendzskra manna erfðir ligge sem adr er skilt.einn dagh ok tolf manaðe *adr en* konunger take (Gulat. II 130.8), Þær skal lata lysa þa firir ollum monnum i holl eða hirðstofu *adr en* han sætiz ifir borð með þæssum orðom (Hirdskrá 406.12); —

2° *fyrr en*: (...) oc kome æigi aftr *fyrr en* hann hefuer script þa int. er biskup lagðe up viðr han (Borgartkrst. 366.27), En ef lerder men hafa prouastdømet (...). þa firir biodom ver þegnom uarom at suara þeim nockro *fyrr en* þeira huara tuæggia malefni koma firir oss eda logmen uara (Cod. Tunsb. 89.19), þui firirbiodum ver fullkomlega huerium manne af at luka sek j nokor vmbod kirkiunar (...) *fyrr en* þeir fa þar serdeilis hædan af vmbod till capitulo ok korsbræðrom (DN I 221/8, Nidaros 1333), En ef maðr hittir ros. þa skal han *fyrr eta* rosset. *en* han suælti længr (Eidsivat. II 400.7), En ef oðr maðr er ómaghe arfua sins.ok þo eighi *fyrr en* arfar hans vitu at hann er oðr. (...) (Gulat. II 108.3), En ef maðr værðr staddr a firði (...). þa skall han liggia .vij. nettr matlaus *fyrr en* hann ete hund eda kott (Kristenr. 342.9), Ok *fyrr en* likaminn uéri at kirkiunne kominn, spruttu upp skiotligha allar dyrr (...) (Mar. IV 1141.9); — 3° *fyrr en*: æ tekr sunar sun *fyrr en* i aðra erfð gange (Gulat. II 124.28).

4. Kontakt- vs. distansstilling

Tallene for kontakt- vs. distansstilling ved *ádr en* og *fyrr en* i GN hh. OI er små, men markante på et par punkter.

Tabel 5. Den numeriske og kronologiske fordeling af positionstyperne for *fyrr en* i gammelnorsk og oldislandsk.

	GN			OI		
	KT	DS	TOTAL	KT	DS	TOTAL
Det ældste	12	2	14	15	4	19
13. årh.	26	7	33	16	11	27
14. årh.	17	5	22	29	10	39
15. årh.				22	12	34
I alt	55	14	69	82	37	119

1° *ádr en*:

Både i OI og GN forekommer distans sjældent: i GN noteret med 2 ekss. (Cod. Tunsb., Þiðr. II) og i OI med 3 (Ágr., SnE, ÓT): fx

Hvat hafþiz hann *ádr* at, *en* himinn ok iorð væri gør (SnE 11.5), En ef konungr skal missa skaz af yðr. þa mægþ þer æcki i dyliaz at skamt man liða *ádr* heðan *en* þer munut missa allz fear yðars (...) (Þiðr. II 4.22; jfr.

endv. Cod. Tunsb. 45.11; Ágr. 3.4., ÓT 47.25); 2 ekss. noteret i dialogisk kontekst (SnE, Þidr.).

2° *fyr en*:

Distans er noteret hyppigt: i GN med 20 % ~ 14 DS-ekss. vs. 55 med KT; i OI med 31 % ~ 37 DS-ekss. vs. 82 med KT. DS-typen antages *normalt* at være forbundet med emfaserings af *fyr*: fx

a. *Gammelnorsk*

ok ræis hann æigi *fyr* upp or þæirri *en* hann hafðe bõt með scripta gang alla þa guðs odygd (...) (GNH 127.4).

Olafr gerðe sem hann mællte ok kom *fyr* um morgonenn *en* menn være a vegom (Ólaf. III 19.4).

Ef maðr hittir .ros. þa skal hann *fyr* eta rosset. *en* hann suælti længr (Eidsivat. II 400.9).

b. *Oldislandsk*

þa mintesc petrus orþa þeira es iesus sagþe honom at han meonde *fyr* honom iijvar néitt hafa *an* hane géole (Sth. 78v.6).

Fyr var þat mǫrgvm avldvm, *en* iord var skavpvt (...) (SnE 11.13).

en *fyr* for eg af stad *en* eg vissa huerer þeir uoru (Vilm. 183.22).

De fleste DS-ekss. er noteret i kilder fra 13. årh. og fremefter.

Forklaringen på det næsten totale fravær af distans ved *áðr + en* er muligvis historisk betinget, forstået på den måde, at adv. *áðr* som hovedregel fungerer alene som konjunkional i de ældste norrøne kilder. Anden konstruktion kendes ikke i det ældste OI-materiale. Denne type er formentlig den oprindelige, hvorimod *áðr + en* er en yngre syntaktisk analogidannelse efter 2-leds-strukturen i den komplekse subjunktions-type: fx *svá + at*, *þá + er* etc. (se 3.1.). Der kan derfor på et tidligt tidspunkt have udviklet sig en historisk betinget specialisering mellem *áðr* hh. *fyr*, når de er forbundet med subjunktionen *en*, hvilket i samtlige norrøne kilder er noteret som en obligatorisk kombination ved *fyr* (altid *fyr + en*) og ikke en valgfri som ved *áðr* (altså: *áðr* hh. *áðr + en*).

3° *fyrri en*:

Bortset fra et enkelt kontakteks. i GN (se ndf.) har samtlige noterede ekss. med dette SL-led distansstilling: fx

a. *Gammelnorsk*

æ tekr sunar sun *fyrre en* i aðra erfð gange (Gulat. II 124.27).

en ængi hæfi ec hœyrt *fyrri* andsvor skyrð þau er Guð væitti þar amot *en* nu skyrðu þer (Kgs. 85.2).

b. Oldislandsk

en allrege er hann *fyrre* friðheilagr. *en* hann høver bætt við sakar abera oc við konongs mann (Járns. 270.7).

Ver kat, konungsdottir, sagdi hann, *fyre* skulum vid reyna hreyste ockar, *enn* þu sert honum gippt (Völs. 21.22).

4° I GN indgår endv. en type, som kun er noteret i GN. Der er tale om 3 ekss. fra Þiðr. (13. årh.). Ligesom vi så, at der foreligger en næsten fuldstændig *syntaktisk* specialisering mellem *áðr* + */fyr* + *en* ved distans, så er denne type muligvis en udløber af en anden specialisering, nemlig den af Tor Ulset omtalte *semantiske*, idet alle 3 ekss. har *fyr* kombineret med negerende adverbial (*eigi*, *aldrigi*) og *áðr* + *en* med kontaktstilling: fx oc mimungr skal ængi koma *fyr* i sina um giorð *aðr en* lausir eru allir minir felagar (Þiðr. II 28.23; jfr. endv. 85.14, 85.23). Se videre under 5.

4.1. Dokumentation

4.1.1. *fyr* en

Oldislandsk. Det ældste: (. . .) at maþr scyli *fyr* sættasc við þan es han er missátr við. *en* han fóri guþi förn (Sth. 43r.31); — 13. årh.: Ef goþ yþr metti egi vélt verþa, þa mundo þav *fyr* við varasc, *en* þeim vëri castaþ á foraþ (Blas. II 263.30), (. . .) oc sva þat ef menn scola coma *fyr* til alþingis *en* X. vicor ero af sumre (Grág. 209.14), en hann verðr eigi *fyr* umagi arva sins *en* hann væit at hann er oðr (Járns. 267.6); — 14. årh.: oc ætla ek þeim ecke *fyr* heðan *en* þau girnaz (ÓT 17.21), Drifua war aa suo myrk, at þeir wrdo ængi *fyr* wærer wit, *en* Baglar gengu af skipunum (Bögl. 289.25); — 15. årh.: ok bidr hann uerda huers mannz niþing, ef hann gengr *fyr* at eiga fruna, *en* þetta ein uigi er reyntt (Heiðr. 7.12), en *fyr* vil eg vita þitt nafnn ok kynferdi *en* þu fair minar systr (Vald. 72.4)

Gammelnorsk. 13. årh.: (. . .) þa skallt þu sva skynda til eilifs fagnaðar. en engi fær *fyr* fullkomenn fagnað *en* þar koemr (Barl. 22.1), Ef omage callar *fyr* til fear sins. *en* fear hallz maðr callar hann til comenn (Frostat. I 510.24), þo het ec yðr *fyr* boenenni *en* ec vissa huers þer mundut biðia (Þiðr. II 54.21).

4.1.2. *fyrri en*

Oldislandsk. 13. årh.: en alldrege er hann *fyrri* friðheilagr. *en* hann høver bætt við sakar abera oc við konongs mann (Járns. 270.7), (. . .) enn aðr se golldnar allar lógligar skulldir þær sem *fyrri* voru giörvar *enn* fe eiganda felli i þa sauk (Jónsb. 209.25); — 14. årh.: Ver kat, konungsdottir, sagdi hann, *fyre* skulum vid reyna hreyste ockar, *enn* þu sert honum gippt (Vøls. 21.22).

Gammelnorsk. 13. årh.: (. . .) oc quaz *fyrri* dauða skylldu þola mæð ihu *en* hann skylldi firi blöeyði sacar skiliazt við hann (Kgs. 88.25), oc um þat skal ec sveria at *fyrri* skal ec vera hoGvin sua smatt sem þa er brytjat er til ketils allra smæst *en* ec skyla bundin vera (Þiðr. II 21.3); — 14. årh.: Engi mær skal hafa *fyrre* forrúde fear síns. *en* hon er tuitugh (. . .) (Gulat. II 121.6).

5. Den semantiske relation

Det semantiske forhold mellem *ádr (en)* vs. *fyrri + en* er som tidligere omtalt behandlet af Tor Ulset. TU.s synspunkt er: *ádr (en)/fyrri + en* kan begge betegne, at den handling, der angives med verbedet i oversætningen, finder sted *før* den handling, verbalet i undersætningen angiver. Imidlertid gælder dette system med begge som substituerer for hinanden kun i det ældste norrøne sprog, idet der tilsyneladende i løbet af det 13. årh. indtræffer en semantisk specialisering, således at *ádr (en)* gradvist fortrænger *fyrri en* for at betegne en handling *før* et bestemt tidspunkt, medens *fyrri en* kombineret med en negativ modifikation (fx *eigi, ekki, aldri*) bruges til at angive, at noget sker *efter* (el. på) et bestemt tidspunkt: fx

oc for sveinin *eki fyr* heim af isenom of aftanin. *en* han hafpi veiða v. tego fisca (Brot 350.15).

Tor Ulsets iagttagelse kan belægges med nogle bekræftende tal, som ganske vist er små, men dog markante nok for det 14. og 15. årh. For det 13. årh.s vedkommende må der foretages en mere dybtgående excerpering, hvis man vil have mere nøjagtig indsigt i tidspunktet for specialiseringen. Tallene for det 13. årh.s vedkommende ser således ud:

13. árh.	Negation +	
	áðr (en)	fyrr en
GN	6	1
OI	16	18

Forholdet mellem typerne i OI kræver en kommentar. Det er påfaldende, at den "skæve" fordeling først og fremmest skyldes 2 tekster, der anses for at gå tilbage til meget ældre forlæg, nemlig: Grág. (omkr. 1250) med 10 ekss. og Edda 1 (ca. 1270) med 1 eks.: fx *Ef hann ascip á hlune þa er hann andaz. oc erat hin scylldr at abyrgiaz aðr fram er dregit scip lengð* (Grág. 238.24), *Þo hann ęva hendr/ne havfvþ kembþi/aþr a bál vm bar/baldrs andscota* (Edda 1 3.6); jfr. endv. Grág. 210.6, 224.4, 226.1, 226.6, 233.22, 239.16, 239.19, 238.12, 238.26. En korrigeret OI-distribution kunne være: 5:18. Tallene for 14. og 15. árh. er:

Árh.		Negation +	
		áðr (en)	fyrr en
14.	GN	0	10
	OI	1	28
15.	OI	2	18

En meget stor del af de anførte OI-ekss. fra 14. og 15. árh. er stereotype dannelser fra prosalitt.: fx *finna eigi fyrr en*, *koma eigi i (...) fyrr en*, (og især) *létta eigi fyrr en*, *nema eigi staðar fyrr en*, *verða eigi varr við fyrr en*.

5.1. Dokumentation

5.1.1. **Gammelnorsk.** Sa er liggr æina hueria þessa kono. han hefuer firirgort fe oc friði. (...). oc kome æigi aftr *fyrr en* hann hefuer script int. er biskup lagðe up við han (Borgartkrst. 366.29). Jfr. endv. 14. árh.: Borgartkrst. 364.7, Cod. Tunsb. 87.9, Eidsivat. II 395.16, Kristenr. 340.8, Mar. IV 1162.2.

5.1.2. **Oldislandsk.** Enn hverr sem þetta gelldr *eigi aðr* menn riða til þings forfalla laust. er sekr .vj. aurum við konung (Jónsb. 204.18), Þar kom Allfavör ok beiddiz eins dryckiar af brvñinvm, en hann feck eigi, *fyrr en* hann lagþe avga sitt at veþi (SnE 22.13); jfr. endv. fx 14. árh.: Annl. Flat. 421.32, dropl. 148.15, Eg. 73.17, 83.11, 85.4., 89.17, Jónsb. 334.9, 336.13,

336.28; ÓT 17.20, 17.21, 22.24, Stj. 360.1, 365.27, 371.6, 388.1, 395.31, SnE 5.12, 32.5, 37.9, Sturl. 113.23, 189.1, 194.20, Trójum. 81.23, 82.25.

6. Sætningsfølgen

Tabel 6: Fortegnelse over sætningsfølgen ved *áðr en* og *fyrir en* i GN og OI.

GN	áðr en		fyrir en		TOTAL
	FS	ES	FS	ES	
Det ældste	2	11	2	12	27
13. árh.	10	44	1	31	86
14. árh.	0	14	1	21	36
I alt	12	69	4	64	149
OI					
Det ældste	4	29	0	19	52
13. árh.	5	48	0	27	80
14. árh.	10	54	0	39	103
15. árh.	8	40	0	34	82
I alt	27	171	0	119	317

Med disse subjunktioner betegnes normalt, at oversætningshandlingen finder sted *fyrir* undersætningens; undersætningen vil derfor normalt have efterstilling. Dette gælder også for tilfælde med negeret oversætningshandling kombineret med *fyrir + en* med den semantiske funktion: *efter at* (se 5.). Generelt er ES % ca. 90 ~ 423 ekss. af i alt 466. De få ekss. på mellemstilling indgår ikke i tabellen¹⁰. Imidlertid er der netop i henseende til sætningsfølgen store forskelle internt i brugen af de 3 subjunktioner: *fyrir en* er kun noteret med efterstilling (12 ekss.), *fyrir en* og *áðr en* med både foran- og efterstilling, men dog normalt med efterstilling; imidlertid adskiller *áðr en* vs. *fyrir + en* sig internt derved, at *áðr en* oftere har foranstilling end *fyrir en*: 14 % vs. 2 % ~ 39 ekss. af i alt 279 vs. 4 ekss. af i alt 187.

¹⁰ Ekss. på mellemstilling er få, i alt 20 fordelt på: *áðr en* med 19 ekss. og et enkelt med *fyrir en*: fx: Vm varit litlu fyrir páska, *áðr* Oddr kom til Gizurar, var fundr stefndr i Lavgar-dal með Gizuri ok Rafni (Sturl. 216.14), hann atte son *áðr en* hann giptezt. uid eirne jallz dottr (Vilm. 139.6), (. . .), at a þæim degi hinom sama, *fyrir en* natsonge er lokit, felr honom sua mikill harmr oc akafr angr, at (. . .) (Elis 12.5).

FS: *áðr (en)*: *ocadr þeir gengi fra. giörðv þeir yfir griothavg mikinn* (Stj. 364.11).

oc *áþr en* gort verþi þa er Hreiþarr smiþaþi. þa cömr Haralldr konvngr (Mork. 134.19).

fyrr en: *Fyrr en lausnare vár lete berasc varum vér sundr-þyccir við engla* (...) (GNH 40.9).

ES: *áðr (en)*: ok eigi var *áðr* löng þeira reða *en* þeir gerðu tal sitt (ÓT 47.25).

Hann hafþe fa daga þar verit, *áþr* hann gat snuit Theophilo fra øllum trunaþe við Simon (Clem. 139.3).

fyrr en: en *fyrr* vil eg vita þitt nafn ok kynferdj *en* þu fair minar systir (Vald. 72.4).

Betra er hverívm *fyr* þagað *enn* annar hafi þacað (Grafhl. I 15.12).

Lýþr guþs fastaþe *fyr en* han æte páska lamb (Sth. 30v.3).

fyrr en: *fyre* skulum við reyna hreyste ockar, *enn* þu sert honum gippt (Vqls. 21.22).

en alldrege er hann *fyrre* friðheilagr. *en* hann høver bætt við sakar abera oc við konongs mann (Járns. 270.7).

æ tekr sunar sun *fyrre en* i aðra erfð gange (Gulat. II 124.27).

7. Vikariering: *at/en*, *er/en*

Brug af anden subjunktion end *en* er kun noteret med få ekss.:

1° *at/en* og *er/en*: i forb. m. *áðr* er der undtagelsesvist brugt: + *at* (2 gg.), blot noteret i OI fra 15. årh. (Hák. II og Reg.) - og + *er* (4 gg.), blot noteret i GN i Barl. (1 eks.) samt Cod. Tunsb.:

áðr + at: Item maa madr setia horn upaa sullenn ok hoggva eigi *adr*, *at* þat dragi til sin þa illzku (...) (Reg. 80.1; se endv. Hák. II 190.6).

áðr + er: Þesser tolf skulu æið sueria a helgom domom. *adar er* þeir take uíðar ríkis stiorn. a þænn hatt sem her fylgir (Cod. Tunsb. 52.17; se endv. 42.19, 53.18 samt Barl. 8.28).

Cod. Tunsb.: var. fx AM 351 fol, 14. årh.s 2. hd. med *en* for *er*.

2° Et enkelt GN-eks. fra 13. årh.s slutn. har adv. *áðan + er*:

áðan + er: *áðan er* vit fvndumz. þa spurða ec hvert væri nafn þitt (...)

(Piðr. II 10.10).

Var. B = AM 177 fol, 1690-91: *adur enn*.

Ekss. på disse vikarieringer er få. Om der bag dem ligger restriktioner i henseende til proveniens (GN vs. OI), kan der selvfølgelig ikke siges noget om på grundlag af så få ekss. Det er imidlertid karakteristisk, at subjunktionen *er* i de ældste ekss. er brugt for *at*. Det er ikke overraskende, da netop denne subjunktion nærmest fungerer som universel indleder af adverbielle bisætninger med temporal funktion (fx *þá + er*, *sidan + er*, *þegar + er* etc.). Senere (især i 15. årh.) kan *at* fungere (som i ovenstående eks. fra Reg.) som universel indleder af undersætning med adverbial funktion overhovedet i OI, hvorved vi får *sidan + at*, *þegar + at*: fx Gallt hann þess miog fra Haralldi konungi *sidan at* honum þotti hann miog hafa misiafn<a>t med þeim frændum (Hák. I 11.17), *Enn þegar at* hann hafde drukkit. felle suefn aa hann (Sigr. 10.16).

8. Forkortelser over excerperede kilder

De med * angivne tekster regnes normalt for at være norske.

A. = Den norsk-islandske Skjaldedigtning. A. 1-11 ved Finnur Jónsson. Kbh. 1912-15.

Agath. = *Agathu saga meyar; HMS. I, s. 13-14.

Ágr. = Ágrip af Noregs konunga sögum. STUAGNL. II. Ved Verner Dahlerup. Kbh. 1880, sp. 1-96.

Alex. = Alexanders saga. Udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. [Ed. Finnur Jónsson]. Kbh. 1925, s. 1-36.

Alexis = Alexis saga; HMS. I, s. 23-27.

ANF = Arkiv för nordisk filologi.

Annl. Flat. = Flatøbogens annaler; Isl. Annl., s. 379-426.

Annl. Skálh. = Skálholts-Annaler; *ibid.*, s. 157-215.

ANOH = Annaler for nordisk oldkyndighed og historie.

APhS = Acta Philologica Scandinavica.

Aron = Áron Hjörleifsson; A. II, s. 345-46.

Barl. = *Barlaams saga; Barlaams ok Josaphats saga. Utg. for Kjeldeskriftfonden ved Magnus Rindal. Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt. Norrøne tekster, nr. 4. Oslo 1981, s. 3-42.

Barth. = *Bartholomæus saga; Agnete Loth Et gammelnorsk apostelfragment. AM 237 b fol.; Afmælisrit Jóns Helgasonar. Rvík. 1969, s. 219-34.

Bisk. = Biskupa sögur. I. [Ed. Jón Sigurðsson & Guðbrandur Vigfússon]. Kph. 1858.

Bjarkø = *Bjarkøretten; NGL IV, s. 71-74.

- Blas. I = ^xBlasius saga; HMS. I, s. 269–71.
 Blas. II = Blasius saga; HMS. I, s. 256–69.
 Borgartkrst. = ^xBorgartings-Christenret; NGL I, s. 363–72.
 Brot = Brot af Þorláks sögu; Bisk. I, s. 391–94.
 Bøgl. = Bøglunga saga; Det Arnamagnæanske Haandskrift 81 a Fol. (Skálholtsbók yngsta). Udg. af Den Norske Historiske Kildeskriftkommission. Kria. 1910, s. 255–91.
 Clem. = Clemens saga; Post., s. 126–51.
 Cod. Tunsb. = ^xCodex Tunsbergensis; NGL III, s. 17–18, 32–33, 44–55, 63–66, 70–71, 72–73, 86–88, 88–90, 93–94, 94–95, 96, 97, 114–15, 118–20, 125–28, 128–31, 132–34; samtlige exciperede tekststykker er skrevet af hånd d (jfr. NGL IV, s. 426, 428–30).
 DI = Diplom, islandsk; Islandske originaldiplomer indtil 1450. Tekst. Udg. af Stefán Karlsson. EdAM. A. 7. 1963.
 DN = Diplom, norsk; Diplomatarium Norvegicum. Chria. I ff. 1849 ff.
 Doroth. = Dorotheusaga; HMS. I, s. 322–28.
 Dropl. = Droplaugasona saga; Austfirðinga sögur. STUAGNL. XXIX. Kbh. 1902–03, s. 152–75.
 EdAM = Editiones Arnamagnæanæ.
 Edda I = Eddadigte; Håndskriftet Nr. 2365 4to gl. kgl. Sml. (...). (Codex Regius af den ældre Edda). STUAGNL. Ved Ludv. F. A. Wimmer og Finnur Jónsson. Kbh. 1891, s. 1–29.
 Edda II = Eddadigte; Håndskriftet Nr. 748, 4to, bl. 1–6. (...). (Brudstykke af den ældre Edda). STUAGNL. XXV. Ved Finnur Jónsson. Kbh. 1896, s. 1–12.
 Eg. = Egils saga Skallagrímssonar tilligemed med Egils større kvad. STUAGNL. XVIII. Kbh. 1886–88, s. 58–120.
 Eidsivat. II = ^xEidsivatings ældre kristenret; NGL I, s. 394–406.
 Eiriksd. = Eiriksdrápa; A. I, s. 444–52.
 Elis = ^xElis saga ok Rosamundu. (...) von Eugen Kölbing. Heilbronn 1881, s. 1–31.9 (red: D-G 4–7 B fol.).
 Eluc. = Elucidarius; Elucidarius in Old Norse Translation. Ed. by Evelyn Scherabon Firchow and Kaaren Grimstad; Stofnun Árna Magnússonar. Rit 36. Rvík. 1989.
 Eras. = Erasmus saga ok Silvesters; Fragmente, s. 14–23.
 Fragmente = Arnamagnæanische Fragmente. Hrsg. v. Gustav Morgenstern. Lpz., Kph. 1893.
 Frostat. I = ^xÆldre Frostatingslov; NGL II, s. 501–15.
 Frostat. II = ^xÆldre Frostatingslov; NGL IV, s. 30–31.
 Geisli = Geisli; A. I, s. 459–73.
 Gísl. = Gísla saga Súrssonar. Udg. (...) af Det kongelige nordiske Oldskriftselskab. [Ed. Finnur Jónsson]. Kbh. 1929, s. 1–48.
 GNH = ^xGamal Norsk Homiliebook. Cod. AM. 619 4°. Utg. for Kjeldeskriftfondet ved Gustav Indrebø. Oslo 1966, s. 1–171.
 Grafhl. I = Første grammatiske afhandling; Den første og anden grammatiske af-

- handling. STUAGNL. xvi. Ved Verner Dahlerup og Finnur Jónsson. Kbh. 1884-86, s. 1-16.
- Grág. = Grágás. Íslændernes Lovbog i Fristatens tid, udg. (...) af Vilhjálmur Fin-
sen for det nordiske Literatur-Samfund. I-II. Kbh. 1852; I: s. 193-250.
- Grág. I = Grágás; *ibid.* II, s. 219-26.
- Grág. II = Grágás; *ibid.* II, s. 231-34.
- Gulat. II = *Gulatingslov; *The Old General Law of the
Gulathing by George T. Flom; Illinois Studies in Language and Literature.* xx.
Urbana 1937, s. 103-33.
- Gunnl. = Gunnlaugs saga orsm tungu. STUAGNL. XLII. Ved Finnur Jónsson.
Kbh. 1916, s. 2.13-59.
- Hák. I = Hákonar saga Ívarssonar. STUAGNL. LXII. Ved Jón Helgason og Jakob
Benediktsson. Kbh. 1952, s. 3-34.
- Hák. II = Hákonar saga Hákonarsonar. Utg. for Kjeldeskriftfondet ved Marina
Mundt. *Norrøne tekster.* Nr. 2. Oslo 1977, s. 171-79, 203-10.
- Heiðr. = Heiðreks saga; STUAGNL. XLVIII. Ved Jón Helgason. Kbh. 1924, s. 1-88
(red: R).
- Heiðrgát. = Heiðreks gátur; A. II, s. 221-28.
- Helgensagaer = AM 623, 4°. Helgensagaer. STUAGNL. LII. Ved Finnur Jónsson.
Kbh. 1927.
- Hirdskrá = *Hirdskrá; NGL II, s. 391-419.
- HMS = Heilagra Manna Sögur. I-II. Kria. 1877.
- Hom. I = Homilie; Leifar, s. 162-67.
- Hom. II = Homilie II; Ludvig Larsson *Nochmals Schiff und Regenbogen; Zeit-
schrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur.* 35. Berlin 1891, s.
244-48.
- Hom. VI = Homilie; *Frum-parta íslenzkrar túngu í fornöld. Eftir Konráð Gisla-
son.* Kph. 1846, s. 67-69.
- Hom. VII = *Homilie; A. Holtsmark *En gammelnorsk homilie i AM 114 a qv.*
ANF. 46, s. 259-63.
- Hrafn. = Hrafn's saga Sveinbjarnarsonar. B-redaktionen. Udg. af Annette Hasle.
EdAM. B. 25. Cph. 1967, s. 1-5.6, 13.16-18.3.46.15-49.22, 55.13-59 (red: B).
- Hugsvm. = Hugsvinnsmál, A. II, s. 167-97.
- ÍM = Íslenzk Miðaldakvæði. Udg. af Kommissionen for det Arnamagnæanske
Legat ved Jón Helgason. I.2 - II. Kbh. 1936-38.
- Ingadr. = Ingadrápa; A. I, s. 503-04.
- Isl. Annl. = Islandske Annaler indtil 1578. Udg. for det norske historiske kilde-
skriftfond ved Gustav Storm. Chria. 1888.
- Íslenddr. = Íslendingadrápa; A. I, s. 556-60.
- Jac. = Jacobs saga; Post., s. 529-33.
- Járns. = Járnsíða; NGL I, s. 259-87.
- Jart. = Jarteinabók; Bisk. I, s. 333-56.
- Jómsvíkdr. = Jómsvíkingadrápa; A. II, s. 1-10.
- Jónsb. = Jónsbók; NGL IV, s. 187-210, 330-40.

- Jónsv. = Jónsvísur; A. II, s. 37.
- Kgs. = *Konungs skuggsiá. Utg. for Kjeldeskriftfondet ved Ludv. Holm-Olsen. Gammelnorske tekster utg. af Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institut. Nr. 1. Oslo 1945, s. 60–90.
- Kloster I–II = *Klosterregler; Ernst Walter Die Fragmente zweier Klosterregeln für Benediktinermönche in altnorwegischer Übersetzung; Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. 82. Halle (Saale) 1968, s. 83–131.
- Komput. = Komputistik; Äldsta delen av Cod. 1812 4to Gml. Kgl. Sml. STUAGNL. IX. Utg. av Ludvig Larsson. (...) Kbh. 1883, s. 1–44.
- Kristenr. = *Den ældre Borgarthings- el. Vikens Christenret; NGL I, s. 339–52.
- Landafrð. = Landafræði; Alfrð. I, s. 3–31.
- Leiðarv. = Leiðarvisan; A. I, s. 618–26.
- Leifar = Leifar fornra kristinna frœða islenzkra: Codex Arna-Magnæanus 677 4to. Prenta ljet Þorvaldur Bjarnarson. Kph. 1878.
- LMIR = Late Medieval Icelandic Romances. EdAM. B. 20–24. I–V. Ed. by A. Loth. Cph. 1962–65.
- Mar. II = Mariu saga; *ibid.*, s. xxxi–xxxii.
- Mar. III = Mariu saga; *ibid.*, s. xxxii–xxxvii.
- Mar. IV = *Mariu saga; *ibid.*, s. 1112–16, 1121–26, 1133–41, 1145–47, 1161–62.
- Margr. = Margrétar saga; HMS. I, s. 474–81.
- Maur. II = Mauritius saga; HMS. I, s. 643–56.
- Mork. = Morkinskinna. STUAGNL. LIII. Ved Finnur Jónsson. Kbh. 1932, s. 1–31.
- NGL = Norges gamle Love indtil 1387. Udg. ved R. Keyser P. A. Munch m. fl. I–V. Chria. 1846–95.
- Niðrst. = Niðrstigningar saga; Helgensagaer. Kbh. 1927, s. 1–9.
- Nik. = Nikolaus saga erkibiskups; HMS. II, s. 41–46
- NVAOA = Avhandlingar utg. av Det norske videnskaps-Akademi i Oslo.
- Ólaf. I = *Kong Olaf Tryggvesóns saga (...), udg. af P. A. Munch. Chria. 1853, s. 64–71.
- Ólaf. III = *Olafs saga hins helga (...). Utg. av Den Norske Historiske Kildeskriftkommission ved Oscar Albert Johnsen. Kria. 1922, s. 1–9, 14–32.
- ONP = Ordbog over det norrøne prosasprog. Registre. Udg. af Den ar-magnæanske kommission. Kbh. 1989.
- Oratio = *Oratio; En Tale mod Biskoperne (...). Ved Gustav Storm. Chria. 1885.
- ÓT = Ólafs saga Tryggvasonar. Saga Óláfs Tryggvasonar af Oddr Snorrason Munk. Udg. af Finnur Jónsson. Kbh. 1932, s. 1–24, 36–47, 54–63 (red: S).
- Plác. = Plácídrápa; B-redaktionen. Rd. by John Tucker. With an Edition of Plácídrápa by Jonna Louis-Jensen. EdAM. B. 31. Cph. 1998.
- Plácdr. = Plácídrápa; se Plác., s. 87–124.
- Post. = Postola sögur. Udg. af C. R. Unger. Chria. 1874.
- Reg. = Regimen; Alfrð. III, s. 76–84, 84.
- Rím II = Rím; Alfrð. II, s. 83–110, 117–30.

- Sams. = Samsons saga. STUAGNL. LXV.1 by John Wilson. Kbh. 1953, s. 1–47.
 Selkollv. = A. II, s. 408–11.
 Sept. = Septem dormientes; Helgensagaer. Kbh. 1927, s. 54–59.
 Sig. fót. = Sigurðar saga fóts; LMIR. III, s. 231–50.
 Sigr. = Sigrgarðs saga frœkna; LMIR. V, s. 81–107.
 Sig. turn. = Sigurðar saga turnara; LMIR. V, s. 195–215.13, 227.13–32.
 Skipan = Skipan Sæmundar Ormssonar; Diplomatarium Islandicum. I. Kph. 1857–76, s. 536–37.
 Skrå = *Gammel Gildeskrå fra Trondhjem; Sproglig-historiske studier etc. Kria. 1896, s. 217–26
 SnE = Snorra Edda; Edda Snorra Sturlusonar. Udg. efter håndskrifterne af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat ved Finnur Jónsson. Kbh. 1931, 4.26–53.
 Sth. = Andrea van Arkel - de Leeuw van Weenen (ed.): The manuscript Sthm. Perg. 15 4°. A diplomatic edition and introduction. [Utrecht] 1977.
 Stj. = Stjórn; Stjorn. Gammelnorsk Bibelhistorie (...). Udg. af C.R. Unger. Chria. 1862, s. 353–74, 386–99.
 Strgl. = Strengleikar; Strengleikar. Kjeldeskriftfondet by Robert Cook and Matias Tveitane. Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt. Norrøne tekster, nr. 3. Oslo 1979, s. 4–62.
 STUAGNL = Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur.
 Sturl. = Sturlunga saga. II. Udg. af Det kongelige Nordiske Oldskrift-selskab. Kbh. 1911, s. 109–16, 120–36, 185–222 (= III. hånd).
 Søgubrt. = Søgubrot; Sögur Danakonunga. STUAGNL. XLVI.1 Utg. av Carl af Petersens och Emil Olson. Kbh. 1919, s. 3–25.
 Thom. = *Thomas saga erkibiskups. Udg. af C. R. Unger Chria. 1869, s. 1–71.
 Trójum. = Trójumanna saga. Ed. by Jonna Louis-Jensen. EdAM. A. 8. Cph. 1963, s. 62–104 (red: S).
 Þidr. I–II = *Þidriks saga af Bern. STUAGNL. XXXIV. Ved Henrik Bertelsen. I–II. Kbh. 1905–09; I: s. 357–70, II: s. 1–88 (red: MB, hånd 3).
 Vald. = Valdimars saga; LMIR. I, s. 51–78.
 Ver. I = Veraldar saga. STUAGNL. LXI. Ved Jakob Benediktsson. Kbh. 1944, s. 15.13–24.4.
 Vilm. = Vilmundar saga; LMIR. IV, s. 139–154.8, 163.14–201.
 Vøls. = Vølsunga saga; Vølsunga saga ok Ragnars saga Loðbrókar. STUAGNL. XXXVI. Ved Magnus Olsen. Kbh. 1906–08, s. 1–30.
 ÅNOH = Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie.
 Æ. Gulat. II = *Ældre Gulatingslov; NGL IV, s. 3–6, 8, 10–13.
 Æ. Gulat. III = *Ældre Gulatingslov; Fragment AM 315 E of the Older Gulathing's Law. By G.T.Flom. Univ. of Illinois. Studies. Vol. 13. 1928, s. 38–41.

9. Bibliografi

Citeret og benyttet litteratur

- AIG: se Noreen, A. 1923.
- Bemærkninger 1917: se Nygaard, M. 1917.
- Beutner, J. 1987: *Untersuchungen zur Struktur und Syntax der altisländischen »er«-Sätze*. Frankfurt a. M.
- Bjerre, B. 1935: *Nordiska konjunktionsbildningar med temporal innebörd* I. Lund.
- Cleasby, R. 1957: Richard Cleasby & Gudbrand Vigfusson *An Icelandic-English Dictionary*; 2. ed., suppl. by William A. Craigie. Oxford.
- Damsgaard-Olsen Th. og Ruus, H. 1982: KWIC-konkordans over Strengleikar (ikke publ.).
- Delbrück, B. 1919: "Germanische Syntax. V. Konjunktionssätze". *Abhandl. d. kgl. sächs. Akad. d. Wiss. Phil.-hist. Kl.* xxxvi, 4. Leipzig.
- Finnur Jónsson 1901: *Det norsk-islandske skjaldesprog omtr. 800–1300*. STUAGNL. xxviii. Kbh.
- Fossestøl, B. 1980: *Tekst og tekststruktur. Veier og mål til tekstlingvistikken*. Oslo etc.
- Fritzner, J. 1888–1896: *Ordbog over Det gamle norske Sprog* I–III. Kria. = OGNS; se endv. Hødnebo, F. 1972.
- Fritzner, J. 1972: *Rettelser og tillegg* IV. Oslo etc.
- Gering, H. 1903: *Vollständiges Wörterbuch zu den Liedern der Edda*. Halle a. S.
- Gering, H. 1927: *Kommentar zu den Liedern der Edda* I–II. Halle a. S.
- Hanssen, E. et al. 1975: *Norrøn grammatikk*. Oslo etc., s. 114–117.
- Holtsmark, A. 1955: *Ordforrådet i de eldste norske håndskrifter indtil ca. 1250*. Utg. av Gammelnorsk Ordboksverk. Oslo.
- Hødnebo, F. 1960 (ed.): *Norske diplomer til og med år 1300*. CCN folio II. Oslo.
- Hødnebo, F. 1972: *Ordbog over Det gamle norske Sprog. Rettelser og tillegg* IV. Oslo etc.; se OGNS.
- ÍF = Íslenzk fornrit.
- Kellogg, R. 1988: *A Concordance to Eddic Poetry*. Medieval Texts and Studies: No. 2. Woodbridge.
- KLNM = Kulturhistorisk Leksikon for nordisk middelalder.
- Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. I ff. Kbh. 1956 ff. = KLNM.
- Kålund, Kr. 1889, 1894: *Katalog over den Arnamagnæanske håndskriftsamling* I–II. Udg. af kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. Kbh.
- Kålund, Kr. 1900: *Katalog over de oldnorsk-islandske håndskrifter i det store kongelige bibliotek og i universitetsbiblioteket (...)*, udg. af kommissionen for det Arnamagnæanske Legat. Kbh.
- Larsson, L. 1891: *Ordförrådet i de älsta isländska handskrifterna*. Lund.
- Lexicon Poeticum 1931: se Sveinbjörn Egilsson 1931.
- Norrøn syntax*: se Nygaard, M. 1905.
- Nygaard, M. 1865–67: *Eddasprogets syntax* I–II. Bergen.

Nygaard, M. 1905: *Norrøn syntax*. Kria.

Nygaard, M. 1917: *Bemærkninger, rettelser og supplementer til min Norrøn syntax*. Kria.

OGNS: se Fritzner, Johs. 1888–96.

Ólafía Einarasdóttir 1964: *Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning*. Bibliotheca Historica Lundensis XIII. Sth.

ONP 1989: se *Ordbog over det norrøne prosasprog*.

Ordbog over det norrøne prosasprog. Register. Udg. af Den arnamagnæanske kommission. Kbh. 1989.

Ulset, T. 1976: "Noen bemerkninger om den syntaktiske fordelinga av *áð(u)r(en)* og *fyrr en* i norrønt og islandsk". *Maal og Minne*, s. 160–65.

10. Håndskriftfortegnelse

Fortegnelse over de håndskrifter, der er lagt til grund for citerede og benyttede tekststudgaver. De med ^x angivne håndskrifter regnes normalt for at være norske.

DE ÆLDSTE: AM 1 eß 1 fol/ca. 1300 = Sögubrot; – AM 237 a fol/ca. 1150 = Hom. I – AM 315 d fol/ca. 1175 = Grág. I – AM 243 ß d fol^x/ca. 1275 = Kgs. – AM 315 f fol^x/ca. 1175–1200 = Æ. Gulat. II – AM 619 4to^x/ca. 1220–25 = GNH – AM 655 III 4to/ca. 1200 = Nik. – AM 655 VII 4to/ca. 1200 = Ver. I – AM 655 IX 4to^x/ca. 1150–1200 = Blas. – AM 673b 4to/ca. 12000 = Pláedr. – AM 674a 4to/ca. 1150–1200 = Eluc. – GKS 1812 IV 4to/ca. 1192 = Komp. – Sthm. 15 4to/ca. 1200 = Sth.; — 1200-TALLET: AM 237b fol^x/ca. 1250 = Barth. – AM 243 ß fol^x/ca. 1275 = Kgs. – AM 315 c fol/ca. 1200–25 = Grág. II – AM 315 k fol^x/ca. 1220–50 = Frostat. II – AM 334 fol/ca. 1271–81 = Járns. – AM 279 a 4to/ca. 1250–75 = Skrá – AM 325 II 4to/ca. 1225 = Ágr. – AM 381 I 4to/ca. 1250 = Brot – AM 519a 4to/ca. 1280 = Alex. – AM 623 4to/ca. 1250 = Alexis, Niðrst. – AM 645 4to/ca. 1220 = Clem. – AM 655 I 4to/ca. 1225–50 = Hom. VI – AM 655 II 4to/ca. 1200–25 = Mar. III – AM 655 V 4to/ca. 1200–25 = Eras. – AM 655 XII–XIII 4to/ca. 1250–75 = Jac. – AM 655 XIX 4to/ca. 1225–50 = Mar. II – AM fsc. 65, nr. 1/ca. 1245 = Skipan – DG 4–7^x/ca. 1270 = Elis, Ólaf. I, Strgl. – DG 8 II^x/ca. 1225–50 = Ólaf. III – GKS 1009 fol/ca. 1275 = Mork., Ingadr. – GKS 1157 fol/ca. 1250 = Grág. – GKS 2365 4to/ca. 1270 = Edda I – NRA I C II^x/ca. 1260–70 = Frostat. I – NRA I C IV^x/ca. 1250–1300 = Frostat. II – NRA 50 C^x/ca. 1250–1300 = Skrá – NRA 81 A, B/ca. 1200–25 = Kloster I–II – DN: Aslo 1297, Nidaros 1297 – Sthm. 4 fol (hd. 3)^x/ca. 1275–1300 = Þiðr. I–II – Sthm. 17 4to^x/ca. 1280–1300 = Thom.; — 1300-TALLET: AM 132 fol/ca. 1330–1370 = Dropl., Eg. – AM 228 fol/ca. 1300–25 = Stj. – AM 242 fol/ca. 1350 = Graffl. I – AM 315e fol^x/ca. 1240–1250 = Æ. Gulat. III – AM 323 fol^x/ca. 1320–50 = Hirdskrá – AM 58, 4to/ca. 1350 = Eidsivat. II – AM 78, 4to^x/ca. 1300 = Kristenr. – AM 114, 4to^x/ca. 1315–40 = Oratio, Hom. VII – AM 399 4to/ca. 1330–50 = Aron – AM 420 a 4to/ca. 1362 = Annl. Skálh. – AM 573 4to/ca. 1350–75 = Trójum. – AM 649 4to/ca

1300–1400 = Jónsv. – AM 748 i 4to/ca. 1300–25 = Íslenddr., Edda II – AM 194 8vo/1387 = Landafrð. – GKS 1005 fol/ca. 1387–95 = Annl. Flat., Geisli – GKS 1154 fol^x/ca. 1350–60 = Gulat. II – GKS 2367 4to/ca. 1300–50 = Eiríksdr., Jómsvikdr., SnE – GKS 3268 4to/ca. 1350 = Jónsb. – NKS 1642 d 4to^x/ca. 1320–50 = Cod. Tunsb. – NRA 70^x/ca. 1300–50 = Agath. – DI: 1341, 1377, 1380, 1385, DN: Aslo 1300, Nidaros 1333, Oslo 1340 – Sthm. 5 fol/ca. 1350–1365 = Selkollv. – Sthm. 18 4to/ca. 1350–1400 = Gunnl., ÓT – Sthm. 28 4to^x/ca. 1320–1350 = Borgartkrst. – Sthm. 1 8vo/ca. 1325–1350 = Mar. IV; — 1400-TALLET: AM 81 a fol/ca. 1450–75 = Bøgl. – AM 235 fol/ca. 1400 = Margr., Maur. II; – AM 343 a 4to/ca. 1450–1475 = Sams. – AM 556a 4to/ca. 1475–1500 = Gísl., Sigr. – AM 557 4to/ca. 1420–1450 = Hrafn. – AM 570a 4to/ca. 1450–1500 = Hásk. I – AM 586 4to/ca. 1450–1500 = Vilm. – AM 589c 4to/ca. 1450–1500 = Vald. – AM 624 4to/ca. 1500 = Huggsvm., Rím II, Sept. – AM 696 II 4to/15. árh. = Reg. – AM 753 4to/ca. 1400 = Leiðarv. – AM 429 8vo/ca. 1500 = Doroth. – GKS 2845 4to/ca. 1450 = Heiðr., Heiðrgát. – NKS 1824 b 4to/ca. 1400–25 = Vøls. – DI: 1410, 1428 (2gg.), 1429, 1433, 1445 – Sthm. 7 fol/ca. 1450–1475 = Sig. turn., Sig. fót. – Sthm. 8 fol/ca. 1500 = Hásk. II.